

Wstęp

Temat przewodni części monograficznej niniejszego tomu „Chowanny” zogniskowany został na interdyscyplinarnych, ułożonych w przestrzeni nauk społecznych perspektywach studiów nad problematyką oporu. Opór jest kategorią klasyczną, mającą ugruntowany status w teorii licznych dyscyplin: psychologii, pedagogiki, socjologii, antropologii, nauk politycznych. Problematyka oporu, buntu, sprzeciwu była i nadal jest przedmiotem refleksji filozoficznej podejmowanej od starożytności (na przykład Cycerona) aż po myśl nowoczesną (przykładem jest dotyczące buntu i człowieka zbuntowanego dzieło autorstwa Alberta Camusa, czy też koncepcja nieposłuszeństwa obywatelskiego przedstawiona najpierw przez Henry’ego Davida Thoreau, a następnie przez Hannę Arendt). Naukowa refleksja nad oporem zawiera odniesienia do bogatego systemu pojęć oraz teorii, przez których pryzmat *resistance studies* są rozwijane i pogłębiane w najbardziej prestiżowych ośrodkach naukowych świata. Do pojęć tych należą między innymi, wspomniane już w niniejszym wprowadzeniu, kategorie buntu, nieposłuszeństwa, a także protestu, podmiotowości, emancypacji. Są to pojęcia specyficzne dla transgresyjnego spojrzenia na problematykę oporu. Studia nad oporem zawierają także odmienne spojrzenie na tę kategorię – opór jest tu rozumiany jako niechęć do zmiany zarówno na poziomie indywidualnych, utrwalonych strategii adaptacyjnych (na przykład opór występujący w procesie terapeutycznym), jak i na poziomie organizacji.

Opór definiowany jest w naukach społecznych najczęściej jako system refleksyjnych działań podejmowanych przez jednostkę lub grupę

w odpowiedzi na rozpoznane praktyki opresyjne, których jednostka lub grupa doznała. Często działania będące wyrazem oporu są podejmowane przez przedstawicieli grup mniejszościowych, posiadających dyskredytowane czy też kulturowo uznane za subordynowane cechy związane na przykład z płcią, rasą, tożsamością etniczną, orientacją seksualną; w efekcie studia nad oporem w wielu obszarach korespondują ze studiami feministycznymi, z krytyczną teorią rasową, ze studiami *gender*, LGBT oraz studiami *queer*. Celem podejmowanych strategii oporowych (w przytoczonym roboczym rozumieniu tego pojęcia) jest zmiana sytuacji opresyjnej i uzyskanie (lub odzyskanie) możliwości wywierania wpływu na rzeczywistość. Opór w takim ujęciu jest także aktem politycznym i wyrazem moralnego oburzenia¹.

Odmienne opór rozumiany jest w psychologii klinicznej i psychoterapii, gdzie traktuje się go jako mechanizm nieświadomie wykorzystywany przez pacjenta odczuwającego lęk przed samą zmianą, bądź też przed elementami procesu do niej prowadzącego. Celem wdrożenia przez pacjenta oporu jest uniknięcie konieczności konfrontacji z przeżywanymi jako trudne, awersyjne elementami terapii, uniknięcie konieczności wprowadzenia zmiany i związanego z nią antycypowanego dyskomfortu bądź cierpienia².

Kategoria oporu funkcjonuje zatem w wielu dyskursach i konceptach naukowych ułożonych między innymi w problematyce nieposłuszeństwa obywatelskiego, kontekście stosunków społecznych i inter-

¹ Jest to ujęcie proponowane między innymi przez (przytaczam w kolejności alfabetycznej) Ewę Bilińską-Suchanek, Henry'ego Giroux, Petera McLaren, Zbyszka Melosika, Jamesa C. Scotta, Tomasza Szkudlarka (E. Bilińska-Suchanek: *Opór wobec szkoły. Dorastanie w perspektywie paradygmatu oporu*. Kraków: Impuls, 2003, s. 68; H. Giroux: *Reprodukcja, opór i akomodacja*. Przeł. P. Kwieciński. W: *Edukacja i sfera publiczna. Idee i doświadczenia pedagogiki radykalnej*. Red. H.A. Giroux, L. Witkowski. Kraków: Impuls, 2010, s. 133; Z. Melosik: *Współczesne amerykańskie spory edukacyjne (między socjologią edukacji a pedagogiką postmodernistyczną)*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1994, s. 53; J.C. Scott: *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven-London: Yale University Press, 1985, s. 290; T. Szkudlarek: *Wiedza i wolność w pedagogice amerykańskiego postmodernizmu*. Kraków: Impuls, 1993, s. 195-200).

² Por. J.A. Kottler: *Opór w psychoterapii. Jak pracować z trudnym klientem?* Przeł. A. Rozadowska. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwa Psychologiczne, 2007; H. Przybyła-Basista: *Mediacje rodzinne w konflikcie rozwojowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006; B. Tryjarska: *Postępowanie psychoterapeuty w trudnych sytuacjach*. W: *Psychoterapia. Praktyka*. Red. L. Grzesiuk. Warszawa: Eneteia, 2006.

akcji, których celem jest zmiana (związanych na przykład z problematyką terapeutyczną, pomocową), koresponduje z problematyką podmiotowości, teoriami władzy, opresji, hegemonii oraz stanowiącymi reakcję na nie strategiami ulokowanymi w przestrzeni emancypacji oraz modelami działań o charakterze *empowerment*.

Celem przyświecającym przygotowywaniu nawiązującej do wskazanej problematyki części monograficznej niniejszego tomu czasopisma było utworzenie interdyscyplinarnego forum wymiany refleksji dotyczącej przedmiotowej kategorii – oporu. Efektem współpracy z licznym gronem badaczy tejże problematyki reprezentujących dyscypliny takie jak psychologia, socjologia, pedagogika jest możliwość zaprezentowania, poprzez odniesienie do poszczególnych egzemplifikacji, zróżnicowanych kontekstów ulokowania refleksji nad oporem we współczesnych naukach społecznych. Egzemplifikacje owe dotyczą ulokowania refleksji nad oporem w studiach z zakresu psychologii klinicznej, psychoterapii, teorii i praktyki profesji pomocowych, w studiach z zakresu resocjalizacji i szeroko rozumianej teorii oraz praktyki związanej z niemającą jeszcze w rodzimej terminologii precyzyjnego odpowiednika kategorią *treatment* (czy też *differential treatment*) obejmującą interdyscyplinarnie rozumiane strategie korygowania postaw, skryptów poznawczych, tożsamości osób społecznie niedostosowanych, udzielania im optymalnych form pomocy mających na celu rozwinięcie kompetencji satysfakcjonującego i społecznie akceptowalnego uczestnictwa w przestrzeni społecznej³. Zaprezentowane w niniejszym tomie odniesienia do problematyki oporu dotyczą także socjologicznego ujęcia praktyk kulturowych o charakterze kontestacji. Przedmiotem jednego z artykułów jest opór wobec zmiany w przestrzeni edukacyjnej. Tom zamyka analiza kategorii oporu wobec normatywnych matryc kulturowych.

Autorom, wybitnym specjalistom w zakresie reprezentowanych dyscyplin nauk społecznych: psychologii, pedagogiki, socjologii, składam wyrazy wdzięczności za pełne entuzjazmu, naukowej brawury i odwagi w docieraniu do nieraz ukrytych, wyciszanych, niedostrzeganych obszarów władzy, opresji i oporu włączenie się we wspólne przygotowanie zaprezentowanej w niniejszym tomie przestrzeni refleksji ulokowanej w nurcie współczesnych interdyscyplinarnych *resistance studies*.

Ewa Bielska

³ Por. M. Sztuca: *Anachronizm i aktualność. Idea resocjalizacji w sporze o nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, s. 185–207.